

Aristoteles. Kategorien.

Grgić, Filip

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1988, 14, 192 - 195**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:095818>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

mora zadovoljavati da bi bilo sutstvo (mora naime biti ὑποκειμενον, χωριστόν i τόδε τι) te naglašuje da »ovi uslovi... posredno predstavljaju merila *jednosti bivstva*« (371). Ontologijski primat sutstva spram ostalih kategorijalno raspoređenih bića jest u njegovoj odvojenosti i *jednosti*, a »posledica ovog naglašavanja odvojenosti i samobitnosti bivstva jeste *umnožavanje jednosti* unutar svemira nauštrb njegove *jedinstvene celovitosti*« (402).

Iako ovako istumačen pojam sutstva može sugerirati da je u njemu sadržan odgovor na pitanje o tome što je za Aristotela u pravome smislu jedno, taj se zaključak ne dá jednostavno izvesti. Žunjić naime ističe *relativnu* jednost sutstva, a ta relativnost proizlazi iz različitosti određenja koja Aristotel pripisuje tome pojmu te iz njegove mnoštvenosti. Kako onda uspostaviti toliko traženo jedinstvo stvarnosti i jedinstvo filozofije? Time se autor bavi u zadnjem poglavlju knjige, a njegova je argumentacija usmjerena na pokazivanje kako problemskoga jedinstva Aristotelove filozofije, tako i jedinstva znanja unutar nje. Ovo se potonje jedinstvo uspostavlja putem neodvojive sveze koja postoji između organizacije kategorijalne mnoštvenosti bića u strukturi πρὸς εἶν i organizacije kauzalno-teleološkog sklopa po načelu »niza« (εφεξῆς); ta činjenica pokazuje da »postoji podudarnost prvog bivstva u kategorijalnom svodenju i prvog bivstva kao nepokretnog pokretača u nizu« (426) te da se »odnos "spram jednog" i "niz" međusobno povezuju preko "srazmere"« (ibid.). Na taj se način, u smjeru od ontologijske k teologijskoj razini razmatranja, i ocrtava jedinstvo »tražene znanosti«.

Pokušamo li prosuditi u čemu se sastoji osnovna važnost ove studije, onda prije svega moramo naglasiti da ona unosi dosta novih elemenata u proučavanje Aristotelove prve filozofije. Iako je pojam jednog u raspravama o Aristotelu i dosada bio eksponiran kao važan moment, u ovoj ga knjizi nalazimo ne samo vrlo sustavno objašnjenog, nego i stavljenog u samo središte pitanja o pravoj naravi i smislu Aristotelove metafizike. Ipak, ovakvo se čitanje Aristotela ne bi moglo jednostavno nazvati henologijskim, budući da bi takva kvalifikacija bila upravo obrnuta od Žunjićeve intencije koja, posredno, želi otkloniti mogućnost bilo kakva jednostranog tumačenja. Njegova je argumentacija vrlo koherentna i jasna, terminologijski utemeljena (posebno su z. imljiva prevodilačka rješenja ključnih Aristotelovih ontologijskih naziva) te potpomognuta opširnomo sekundarnom literaturom. U procjeni knjige ne treba zanemariti još jedan bitan detalj: budući da u nas gotovo i ne postoji sustavnije proučavanje Aristotelove metafizike, ovo bi djelo moglo poslužiti kao snažan poticaj za popravljjanje takve situacije.

Filip Grgić

ARISTOTELES, KATEGORIEN,

übersetzt und erläutert von Klaus Oehler,

Akademie-Verlag, Berlin 1984.

(Aristoteles: Werke in deutscher Übersetzung. Hrsg. von H. Flashar, Band 1, Teil 1)

Pred nama je deseti njemački prijevod Aristotelova spisa *Kategorije*, obogaćen dosad najopsežnijim objašnjenjima u koje spadaju »Uvod« (37-120), bibliografija (120-153), komentari uz tekst (158-289) te popis mjesta iz *Corpus Aristotelicum* na kojima se nabrajaju kategorije (289-293). Ktome, tu su i kraće »Uvodne napomene uz petnaest poglavlja *Kategorija*« (153-158), popis logičkih simbola (293) i predmetno kazalo (294-296). Prijevod je raden na temelju grčkoga izvornika što ga je izdao L. Minio-Paluello (Oxford 1949. 1956).

Od prvog prijevoda na starovisokonjemački (Notker Labeo u XI. st.) te novovisokonjemački (Salomon Maimon 1794) i mnogih izdanja nastalih u doba pojačana interesa za proučavanje Aristotela u XIX. i XX. st, može se slobodno reći da se u Njemačkoj (a ni uopće) nije pojavilo izdanje *Kategorija* koje bi po temeljitosti i opsežnosti komentarā nadmašilo ovaj Oehlerov spis. Po tome se on približuje i antičkim komentarima. Velik je posao uradio Klaus Oehler

koji se, posebno radošom u *Nauku o noetičkom i dianoetičkom mišljenju u Platona i Aristotela* te nekoliko drugim radovima,¹ istakao kao jedan od ponajboljih današnjih poznavalaca Aristotela. Stoga se na ovu knjigu treba osvrnuti ne samo kao na jedan od mnogobrojnih prijevoda Aristotelovih *Kategorija* nego kao i na vrijednu studiju o tome problemu, jednu od najtemeljitijih od doba Trendelenburga, Bonitza i drugih istraživača u XIX. st.² —

U »Uvodu« bismo mogli razlikovati četiri osnovna dijela: 1. povijest nauka o kategorijama; 2. stanje istraživanja Aristotelova nauka o kategorijama od XIX. st. do danas; 3. Oehlerovo razlikovanje glavnih stupnjeva toga Aristotelova učenja i 4. napomene o literarnom obliku *Kategorija*.

Konstatirajući da se početak problema kategorija ne podudara s početkom filozofiranja, nego da razmatranje kategorija otpočinje tek nakon što mišljenje otkriva sebe sama kao predmet i stupa u istraživanje formi logosa (bitak, mišljenje, jezik), Oehler se najprije ukratko osvrće na teorije kategorija tokom povijesti filozofije, od Platona do suvremene analitičke filozofije, posebnu pažnju posvećujući Ch. S. Peirceu (52-56), koji je i inače česta tema njegovih radova. Nadalje, on referira o glavnim radovima o Aristotelovim kategorijama od XIX. st. do danas; spominju se: A. Trendelenburg, H. Bonitz, O. Apelt, E. Kapp, K. von Fritz, J.L. Ackrill, M. Frede, P. Aubenque i J. Vuillemin. No, za nas je u svakom slučaju najzanimljiviji treći dio naslov kojega je »Uvod u Aristotelov nauk o kategorijama«. Oehler razlikuje tri stupnja u razvoju Aristotelova nauka o kategorijama, kojima odgovaraju i tri grupe spisâ: 1. *Topika*; 2. *Kategorije* i *Analitike*; 3. *Metafizika*, *Fizika*, *O duši* i *Nikomahova etika*. Za prvu je fazu (najznakovitije je mjesto Top. A9) karakteristično da tablica od deset kategorija ovdje predstavlja klasifikaciju tipova predikacije te da tu ne nalazimo analizu prvoga sustva (ὄντος) kao subjekta predikacije. Problem predikacije Aristotel preuzima od prethodnikâ, prije svih od Platona: »Iz predmeta koji Platon u *Sofistu* približno objašnjava samo u formi ekskursa, nastaje u Aristotela centralni predmet istraživanja« (84) i to na trostrukom planu: istraživanje odnosa imena i glagola (*De interpretatione*), istraživanje odnosa subjekta i predikata (*Kategorije*) i istraživanje samoga problema predikacije (*Analitike*). Ono što Aristotel u *Topici* nazivlje γένος τῶν κατηγοριῶν obrazovano je iz mogućih odgovora na određenu vrstu pitanja; predikat se razumije kao odgovor na jedno pitanje, a pitanje τί ἐστὶ označuje prvu kategoriju.

To se pak τί ἐστὶ može razumjeti dvojako: ili kao da je združeno samo s prvom kategorijom, ili kao da pripada svim kategorijama. Ta se dva aspekta ujedinjuju; »tek nakon ujedinjenja tih aspekata može se doći do fundamentalnoga razlikovanja između predikacije unutar jedne jedine kategorije i predikacije preko granica pojedinih kategorija, tj. između esencijalne i akcidentalne predikacije« (88). Ovu prvu fazu razvoja Aristotelova nauka o kategorijama Oehler zove »formativnom« fazom.

Drugu fazu karakterizira razvoj teorije o prvome sustvu, ali ontologijsko postavljanje problema još uvijek izostaje, odnosno bitak se još uvijek ne strukturira prema shemi kategorija. Za tu je fazu važno to što se osjeća antiplatonistička tendencija u Aristotelovu nauku da je prvo sustvo isključivo τὸδε τί kao jedna osjetljivo spoznatljiva stvar, a to Oehler naziva »provokacijom« (90) u okružju Platonove Akademije.

¹Usp. K. Oehler, *Die Lehre vom Noetischen und Dianoetischen Denken bei Platon und Aristoteles*, München 1962, Hamburg 1985; *Ein Mensch zeugt einen Menschen. Über den Mißbrauch der Sprachanalyse in der Aristotelesforschung*, Frankfurt am Main 1963; *Der Unbewegte Bewegter des Aristoteles*, Frankfurt am Main 1984.

²Sustavno filozofijsko-filologijsko istraživanje Aristotelova nauka o kategorijama počinje zapravo tek s knjigom A. Trendelenburga *Geschichte der Kategorienlehre* (Berlin 1846), a dalje se razvija posebno u utjecajnim studijama H. Bonitza (*Über die Kategorien des Aristoteles*, Wien 1853) i O. Apelta (»Die Kategorienlehre des Aristoteles«, u: *Beiträge zur Geschichte der griechischen Philosophie*, Leipzig 1891, S. 101-216). Upravo njima Oehler posvećuje najviše pažnje u svojem »Uvodu« (57-67).

Ontologiziranje problema kategorija nastupa u trećoj fazi, gdje kategorije predstavljaju odgovor na pitanje »Na koliko se načina izriče suće?« (ποσᾶχῶς λέγεται τὸ ὄν;). Da bi se vrste sućega uopće mogle klasificirati pomoću kategorija, nužno je da same kategorije već budu izvedene, i to u logičkoj analizi strukture predikacije.

Što se samoga prijevoda tiče, suvišno bi i neprimjereno bilo o njemu opširno razglabati, budući da način prevođenja s grčkoga na njemački jezik za nas nije od velike važnosti. Pa ipak, valjalo bi ponešto reći o specifičnostima Oehlerova pristupa problemu koje se odnose na problem prevođenja Aristotela na bilo koji jezik.

U nejasna mjesta u Aristotelovu tekstu Oehler nije unosi pojašnjavajuće dopune, nego ih je obilato komentirao u zasebnim poglavljima. Hoćemo li to potkrijepiti primjerom, dovoljno je kratko se zadržati na drugoj rečenici *Kategorija*. Nakon što je objasnio da su homonimne one stvari/riječii kojima je samo ime zajedničko, a λόγος τῆς οὐσίας (Oehler prevodi: »Definition des Seins«) različan, Aristotel veli (Cat. 1. 1a2-3): οὐὸν ζῶων ὃ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον. Ako se ova rečenica doslovno prevede na bilo koji jezik, njezin će smisao ostati nejasan. On je razumljiv samo u grčkome jeziku, odnosno samo se u njemu ovdje čuje homonimija. Naime, radi se o tome da ζῶων znači i »živo biće«, »živeće« kao i »slika« ili »znak« i to bilo čega, a ne samo nečega živog. Budući da niti njemačko »Lebewesen« niti hrvatsko »živeće« ne pokriva značenje riječi ζῶων, teško bi bilo iz Oehlerova prijevoda ovoga mjesta (»So wird zum Beispiel der Name "Lebewesen" sowohl in bezug auf den Menschen als auch in bezug auf das Bild gebraucht«) zaključiti o čemu se kod homonimije radi. No, Oehler zato daje iscrpne komentare i navodi pritom odgovarajuće primjere homonimije iz njemačkoga jezika (npr. »Schöbling«, »Drang« i »Trieb«). I na drugim spornim mjestima on postupa na sličan način, čime se pokazuje visok stupanj upotrebljivosti ovakva prijevoda.³

Deset kategorija (4. 1b26-27: οὐσία, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, ποτέ, κείσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν) Oehler prevodi: eine Substanz, ein Quantitatives, ein Qualitatives, ein Relatives, ein Wo, ein Wann, ein Liegen, ein Haben, ein Tun, ein Erleiden. Pritom daje i kraće objašnjenje za svaki od tih izraza. Upotrebu izraza »Substanz« za οὐσία Oehler pravda činjenicom da je taj izraz tokom povijesti filozofije postao opravdan i samorazumljiv, te da njegovo rješenje »počiva na toj konvenciji« (200). Što se tiče ποιόν i ποσόν, jasno je da ih treba razlikovati od apstraktnih imenica ποιότης (Cat. 8. 8b25, 10a27) i ποσότης (Metaph. Zl. 1028a19); »prijevod slijedi ovu razliku« (200). Slično je razlikovanje prisutno i kod ποῦ i ποτέ. No, poseban je problem s izrazom πρὸς τι. Dok u Cat. 4. 1b26 taj izraz prevodi, kao što smo vidjeli, »ein Relatives«, Oehler se na drugim mjestima (npr. 7. 6a36, 6b2, 6b15, 6b20 itd.) koristi izrazom »Relativa«. Problem je u tome da li Aristotel pod τὰ πρὸς τι podrazumijeva samo *relatum* koji je kao terminus a quo ovisan o terminusu ad quem, ili oba člana (*relata*), ili pak vezu između ta dva pojma, *relator*.⁴ Oehler veli: »Za označivanje onoga što Aristotel u ovome

³Kao protuprimjer mogao bi se navesti naš prijevod ovoga mjesta (Aristotel, *Organon*, prevela K. Atanasijević, Beograd, 1965): »Tako se, na primer, ime "životinja" upotrebljava da označi kako jednog stvarnog tako i jednog naslikanog čoveka«. Ovdje je na djelu posve drugačiji pristup: u Aristotelov se tekst unose dodaci eda bi se onda mogao prenijeti smisao grčke rečenice. No, nisam siguran da se uspio zadržati onakav homonimni odnos na kakav je mislio Aristotel.

⁴Ta je tri značenja izlučio i temeljito istražio K. Bärthlein: »Zur Entstehung der aristotelischen Substanz-Akzidens-Lehre«, u: ARCHIV FÜR GESCHICHTE DER PHILOSOPHIE 50/1968, posebno S. 211-223. Bärthlein je to pitanje razmatrao i u osvrtu na djelo kojim se ovdje bavimo (K. Bärthlein: »Zur aristotelischen Kategorienlehre«, u: PHILOSOPHISCHE RUND-SCHAU 33/1986, S. 281-291).

poglavlju (naime u 7. poglavlju F. G.) hoće objasniti koristi se supstantiviranom formom pridjelogla s akuzativom ('in bezug auf etwas'), koja govori da različni entiteti stoje u odnošajnoj svezi« (239); i dalje: »izraz πρὸς τι rekurira na relata, odn. fundamente, tj. na stvari koje su pri danoj relaciji međusobno združene, a ne na relaciju kao takvu« (239). U Aristotela, dakle, ne nalazimo učenje o relaciji samoj, nego samo o stvarima koje ulaze u relaciju.

U svojim komentarima, a i u nekim dijelovima »Uvoda«, Oehler objašnjava što je navlastiti predmet kategorijalne podjele, odnosno kategorijalnoga razlikovanja, a svoje stajalište sugerira već u prijevodu. Tako on 1a1 (δμόνυμα λέγεται...) prevodi »Homonym heißen Dinge...« (istakao F.G.), a isto i u slučaju sinonima i paronima. Nadalje, τὰ ὄντα u 2. 1a20 (τῶν ὄντων τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται...) prevodi opet »die Dinge«. Već i takvim prijevodom na neki način odgovara na pitanje kojim su se još i stari komentatori bavili, na pitanje dijele li se u *Kategorijama* τὰ ὄντα ili τὰ λεγόμενα. U obzir naime dolazi oboje: za τὰ ὄντα u prilog govori podjela u 1. 1a20-1b10, a za τὰ λεγόμενα dovoljna je i sama činjenica što su kategorije definirane kao τὰ κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγόμενα (4. 1b25), a važno je i prethodno razlikovanje između povezanih i nepovezanih izraza (2. 1a16-20). Oehlerova je pozicija vrlo jasna: »četverostruka razdioba u 2. pogl. razdioba je stvari, a ne imena. Nije stvar, suće, ὄν, samo ono što je u nečemu podležećem (das Zugrundeliegende – to je njegov prijevod ὑποκειμένου – F.G.), nego je stvar i ono što je o nečemu podležećem "izrečeno" ... ne ime. Ono što se "o nečemu podležećem izriče" nisu jezični entiteti, nego stvari na koje se jezični entiteti odnose...« (87). »Stvari« (die Dinge, τὰ πράγματα) jesu dakle isto što i »suća« (ili, bolje, »bića«, τὰ ὄντα), a Oehler im daje vrlo široko značenje ne misleći pod njima tek na protežne i zamjetljive predmete nego i »stanja stvari«, »svojtva«, »klase«, »oznake klasa« itd. (210). Čak i tamo gdje Aristotel izrije kom spominje τὰ λεγόμενα (2. 1a16-20 i 4. 1b25) radi se ujedno i o τὰ ὄντα, tj. o »ὄντα u mediju jezika« (205). Dok se za nas danas samo ono jezično, a ne i »stvarno«, daje predcirati, za Aristotela to razlikovanje ne postoji. U osnovi toga, misli Oehler, stoji shema paralelizma između bitka, mišljenja i jezika. U objašnjenju toga paralelizma on se koristi analizom znaka (σημείον) tumačeći posebno Int. 1. 16a3-8.⁵ Ova ideja nije nova; još su antički komentatori obrađivali taj problem (a on stoji i u pozadini spora oko univerzalija), a u XIX. je stoljeću to posebno isticao H. Steinthal govoreći o Aristotelovu »identificiranju pojma i riječi.«⁶ Ipak, važnost je ovakva Oehlerova umovanja u tome što je tu karakteristiku Aristotelove ontologije konzekventno primijenio na spor oko značenja kategorijalne razdiobe.

Mnoga Oehlerova rješenja ostaju prijeporna. Posebno spornim mjestom smatram njegovu tvrdnju da kategorije zadobivaju svoje ontologijsko značenje tek u – po njegovoj podjeli – trećem stupnju. To je bespogovorno prihvatljivo samo ako u istraživanju polazimo od analize značenja izraza κατηγορία, budući da nas to nužno vodi u logičku analizu predikacije. No, promotrimo li stvar s ontologijskoga aspekta, odnosno s aspekta nauka o višeznačnosti bitka koji se nauk Aristotelu pojavljuje prije svega iz spora s Parmenidom (Phys. A3. 186a22ff.), vidjet ćemo da je prvi aspekt višeznačnosti bitka za Aristotela uvijek vezan za kategorijalnu višeznačnost, a cijeli nauk o πολλαχῶς λεγόμενα spada u rano razdoblje njegova filozofiranja. Upravo ovdje vidim najbolju mogućnost dijaloga s Oehlerom. I druga njegova rješenja otvaraju dalju polemiku oko Aristotela; uz one karakteristike navedene na početku, to je i najveća vrijednost ove knjige.

Filip Grgić

⁵ Problem sheme paralelizma između bitka, mišljenja i jezika Oehler je obrađivao i u *Die Lehre vom Noetischen und Dianoetischen Denken bei Platon und Aristoteles*, S. 20-31, 147-151 (prema 2. izdanju). Razmatranja u komentarima uz *Kategorije* sustavnija su i dopunjena nekim novim momentima.

⁶ H. Steinthal, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern I*, Berlin 1880, S. 204.